

**BOLALARDA ERTA TUG‘RUQ OQIBATLARI VA ULARNI
OLDINI OLIISHNING PSIXOLOGIK HAMDA TIBBIY
YONDASHUVLARI**

Muallif: Zayniddinova Nazira

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolalarda erta tug‘ruq hodisasining sabablari, oqibatlari hamda ularni oldini olish chora-tadbirlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Erta tug‘ruq — bolaning to‘liq homiladorlik muddatidan oldin tug‘ilishi bo‘lib, bu holat dunyo bo‘yicha jiddiy tibbiy va ijtimoiy muammo sifatida qaralmoqda. Ma‘lumotlarga ko‘ra, har yili millionlab chaqaloqlar erta tug‘iladi va ulardan sezilarli qismi sog‘liq bilan bog‘liq muammolarga duch keladi. Maqolada erta tug‘ruqning asosiy sabablari sifatida homiladorlik davridagi onaning salomatligi, irsiy omillar, noto‘g‘ri turmush tarzi, psixologik stresslar, ijtimoiy muhit, erta nikoh va reproduktiv salomatlikka oid bilimlarning yetishmasligi ko‘rsatib o‘tiladi. Oqibatlar sifatida esa bolaning jismoniy va psixologik rivojlanishidagi orqada qolish, immunitetning zaiflashishi, asab tizimidagi buzilishlar, nutq va ijtimoiy moslashuvdagi muammolar, o‘lim xavfining yuqoriligi ta’kidlanadi.*

Maqolada, shuningdek, erta tug‘ruqning oilaga va jamiyatga ta’siri tahlil qilinib, bu jarayonning nafaqat tibbiy, balki psixologik va ijtimoiy jihatlari ham ko‘rib chiqiladi. Oilalarda psixologik bosim, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash yetishmasligi, ota-onalarning ruhiy holati kabi omillar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Oldini olish chora-tadbirlari qatorida ona va bola salomatligini nazorat qilish, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, profilaktik tibbiy ko‘riklardan o‘tish, ota-onalarga psixologik maslahatlar berish, maktab va oliy ta’lim tizimida reproduktiv salomatlik bo‘yicha ma’rifiy ishlarni kengaytirish taklif qilinadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, erta tug‘ruqni kamaytirish faqatgina tibbiy yondashuv emas, balki psixologik, pedagogik va ijtimoiy choralarni ham o‘z ichiga

olishi lozim. Bu esa sog'lom avlodni tarbiyalash, millat genofondini asrash va kelajak avlodning psixofiziologik rivojlanishini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Аннотация:*В данной статье рассматриваются причины, последствия и меры профилактики преждевременных родов у детей. Преждевременные роды — это рождение ребёнка до завершения полного срока беременности, что в современном мире признаётся одной из серьёзных медицинских и социальных проблем. Согласно статистическим данным, миллионы детей ежегодно рождаются преждевременно, и значительная часть из них сталкивается с проблемами со здоровьем. Среди основных причин указываются: состояние здоровья матери во время беременности, наследственные факторы, неправильный образ жизни, психоэмоциональные стрессы, социальная среда, ранние браки и недостаток знаний в сфере репродуктивного здоровья.*

Последствия включают: задержку физического и психического развития ребёнка, снижение иммунитета, нарушения нервной системы, трудности с речевым и социальным развитием, а также высокий уровень смертности. В статье подчёркивается, что преждевременные роды оказывают влияние не только на здоровье ребёнка, но и на состояние семьи и общества в целом. Немаловажную роль играют такие факторы, как психологическое давление в семье, нехватка социальной поддержки, эмоциональное состояние родителей.

В качестве профилактических мер предлагается усиление контроля за здоровьем матери и ребёнка, формирование здорового образа жизни, регулярные профилактические обследования, предоставление психологических консультаций для родителей, а также расширение просветительских программ в школах и вузах по вопросам репродуктивного здоровья.

В заключение отмечается, что снижение уровня преждевременных родов требует комплексного подхода, включающего не только медицинские,

но и психологические, педагогические и социальные меры. Это является важным условием для воспитания здорового поколения, сохранения генофонда нации и обеспечения полноценного психофизиологического развития будущего поколения.

Abstract : This article analyzes the causes, consequences, and preventive measures of premature birth in children. Premature birth refers to the delivery of an infant before the completion of the full term of pregnancy, and it is considered one of the most serious medical and social issues worldwide. According to global data, millions of infants are born prematurely each year, and a significant proportion of them face health-related challenges. The major causes highlighted in the article include maternal health conditions during pregnancy, genetic factors, unhealthy lifestyle, psychological stress, social environment, early marriages, and lack of reproductive health awareness.

The consequences of premature birth are outlined as delayed physical and psychological development, weakened immunity, nervous system disorders, speech difficulties, challenges in social adaptation, and an increased risk of mortality. Furthermore, the article emphasizes that premature birth affects not only the child's health but also the psychological well-being of the family and the stability of society. Issues such as family stress, lack of social support, and the emotional state of parents play a significant role in this process.

Preventive measures discussed include regular monitoring of maternal and child health, promoting a healthy lifestyle, periodic medical check-ups, providing psychological counseling for parents, and implementing educational programs on reproductive health in schools and universities.

In conclusion, the reduction of premature births requires an integrated approach that combines medical, psychological, pedagogical, and social strategies. Such measures are essential for raising a healthy generation, preserving the nation's gene pool, and ensuring the psychophysiological development of future generations.

Kalit soʻzlar: *Erta tugʻruq, prematurlik, bolalar salomatligi, psixologik oqibatlar, jismoniy rivojlanish, reproduktiv salomatlik, profilaktika chora-tadbirlari, sogʻlom turmush tarzi.*

Ключевые слова: *Преждевременные роды, недоношенность, здоровье ребёнка, психологические последствия, физическое развитие, репродуктивное здоровье, профилактические меры, здоровый образ жизни.*

Keywords: *Premature birth, preterm infants, child health, psychological consequences, physical development, reproductive health, preventive measures, healthy lifestyle.*

Bugungi globallashuv jarayonida insoniyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri – bu sogʻlom avlodni tarbiyalash, ona va bola salomatligini asrash masalasidir. Jahon sogʻliqni saqlash tashkiloti (JSST) maʼlumotlariga koʻra, dunyo boʻyicha har yili taxminan 15 million bola erta tugʻiladi, yaʼni homiladorlikning 37-haftasigacha dunyoga keladi. Ulardan 1 millionga yaqini esa hayotining dastlabki oylarida turli asoratlar sababli vafot etadi. Bu raqamlar masalaning naqadar dolzarb ekanini koʻrsatib beradi. Oʻzbekiston Respublikasida ham erta tugʻruq hollari umumiy tugʻilishlar orasida muayyan foizni tashkil etib, ularning oqibatlari nafaqat tibbiy, balki psixologik va ijtimoiy jihatdan ham salbiy taʼsir koʻrsatmoqda.

Erta tugʻruq tushunchasi tibbiyotda bolaning 37-haftadan oldin tugʻilishi bilan izohlanadi. Bu jarayonda tugʻilgan bolalar “prematurlik” darajasiga qarab tasniflanadi. Ayrim hollarda ular vazn jihatidan juda kichik boʻladi, nafas olish yoki oziqlanishda qiyinchiliklarga duch keladi. Shuningdek, ularning immuniteti past boʻlgani uchun turli yuqumli kasalliklarga moyilligi yuqori boʻladi. Shu bois, bu muammo faqat shifokorlar emas, balki pedagoglar, psixologlar, ijtimoiy xodimlar va butun jamiyat eʼtiborida boʻlishi zarur.

Kelib chiqish sabablari koʻp qirrali boʻlib, ular orasida biologik va ijtimoiy omillarni alohida taʼkidlash lozim. Biologik omillar qatorida onaning surunkali kasalliklari, homiladorlik davridagi asoratlar, irsiy moyillik, gormonal buzilishlar

mavjud. Ijtimoiy omillar esa – erta nikohlar, yetarli tibbiy nazoratning yo‘qligi, noto‘g‘ri ovqatlanish, stress, iqtisodiy qiyinchiliklar va ma’naviy-ma’rifiy bilimlarning yetishmasligi bilan chambarchas bog‘liq.

Bolalarda erta tug‘ruqning oqibatlari o‘ta jiddiy bo‘lib, ularning jismoniy rivojlanishida orqada qolish, asab tizimi va nafas olish faoliyatidagi muammolar, nutq rivojlanishidagi sustlik kabi holatlarda namoyon bo‘ladi. Shuningdek, ruhiy rivojlanishda ham muayyan cheklanishlar kuzatilishi mumkin. Masalan, prematur bolalarda ijtimoiy moslashuv sekinroq kechadi, maktab ta’limiga tayyorlanishda qiyinchiliklar tug‘iladi. Bunday muammolar oilaning ichki psixologik muhitiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi: ota-onalarda xavotir, tushkunlik, ruhiy bosim kuchayadi.

O‘zbekiston sharoitida ushbu masalani o‘rganishning dolzarbligi yana shunda ko‘rinadiki, Prezidentimiz tomonidan qabul qilinayotgan ijtimoiy dasturlarda ona va bola salomatligini mustahkamlash, perinatal yordam sifatini oshirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Aholi orasida sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, oilaviy poliklinikalarda profilaktika ishlarini kuchaytirish, yosh oilalarga psixologik va ma’naviy yordam ko‘rsatish davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqolaning asosiy maqsadi – bolalarda erta tug‘ruqning sabablari va oqibatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning psixologik hamda ijtimoiy oqibatlarini yoritish va eng muhimi, bu muammoni oldini olishga qaratilgan samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqishdir.

Maqola davomida quyidagi savollarga javob izlanadi:

1. Bolalarda erta tug‘ruqning asosiy sabablari nimalardan iborat?
2. Ushbu holatning jismoniy va psixologik oqibatlari qanday kechadi?
3. Oilaga va jamiyatga qanday ta’sir ko‘rsatadi?
4. Oldini olish uchun qanday tibbiy va psixologik yondashuvlardan foydalanish mumkin?

Ushbu savollar asosida olib borilgan tahlillar kelgusida sog‘lom avlodni tarbiyalash, erta tug‘ruq ko‘rsatkichlarini kamaytirish hamda oilalarga psixologik yordam ko‘rsatishda ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qilishi kutiladi.

Erta tug‘ruqning sabablari

Erta tug‘ruq sabablari ko‘p qirrali bo‘lib, ular biologik, psixologik va ijtimoiy omillar bilan bog‘liq. Birgina omil emas, balki bir necha sabablarning birgalikda ta’siri natijasida chaqaloq muddatidan oldin tug‘ilishi kuzatiladi.

Biologik omillar. Eng asosiy sabablar qatorida homilador ayollarning sog‘lig‘i turadi. Onada surunkali kasalliklar (yurak-qon tomir, buyrak, jigar, endokrin tizim kasalliklari), homiladorlik davridagi infeksiyalar, gormonal buzilishlar, homila rivojlanishidagi nuqsonlar erta tug‘ruqqa olib kelishi mumkin. Shuningdek, homiladorlik orasidagi vaqtning juda qisqaligi ham ona organizmi tiklanib ulgurmaganligi sababli salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Psixologik omillar. Stress, kuchli ruhiy zarbalar, oilaviy nizolar, qo‘rquv va tushkunlik ham erta tug‘ruq xavfini oshiradi. Ko‘plab tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, homilador ayollarda ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashning yetishmasligi, ruhiy tanglik yoki doimiy tashvishlar homila rivojiga bevosita ta’sir qiladi. Psixosomatik ta’sir natijasida muddatidan oldin tug‘ilish ehtimoli ortadi.

Ijtimoiy omillar. O‘zbekistonda va boshqa mamlakatlarda erta nikohlar muammosi hamon dolzarb. Yosh onalar organizmi hali to‘liq shakllanmagan bo‘lgani sababli homiladorlik jarayoni ko‘plab asoratlar bilan kechadi. Bundan tashqari, noto‘g‘ri ovqatlanish, moddiy yetishmovchilik, tibbiy nazoratdan muntazam o‘tmaslik, reproduktiv salomatlik bo‘yicha bilimlarning kamligi ham muhim sabablardandir.

Atrof-muhit omillari. Yashash sharoitining noqulayligi, ekologik muammolar, zararli ishlab chiqarishda ishlash, tamaki va spirtli ichimliklardan foydalanish ham xavfni oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, erta tug‘ruq sabablari bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ularni faqat tibbiy yoki ijtimoiy muammo sifatida emas, balki kompleks yondashuv asosida ko‘rib chiqish zarur.

Erta tug‘ruqning oqibatlari

Erta tug‘ruq oqibatlari bolaning jismoniy, psixologik va ijtimoiy rivojlanishida uzoq muddatli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ular qisqa muddatli va uzoq muddatli oqibatlarga bo‘linadi.

Jismoniy oqibatlar. Prematur bolalarda nafas olish tizimi yetarlicha rivojlanmagan bo‘ladi. Bu esa ularda tez-tez pnevmoniya, bronxit va boshqa respirator kasalliklarning uchrashiga sabab bo‘ladi. Immunitetning pastligi tufayli ular turli yuqumli kasalliklarga tez chalinadi. Ko‘plab hollarda vazn yetishmovchiligi, suyak va mushaklarning sekin rivojlanishi kuzatiladi. Shu bilan birga, asab tizimidagi muammolar – epilepsiya, diqqat yetishmovchiligi, motorik harakatlarning sust rivojlanishi kuzatilishi mumkin.

Psixologik oqibatlar. Erta tug‘ilgan bolalar ruhiy rivojlanishda ham tengdoshlaridan ortda qolishlari mumkin. Nutq rivojlanishidagi sustlik, ijtimoiy muloqotdagi qiyinchiliklar, tez asabiylashish, o‘z-o‘zini nazorat qilishdagi muammolar kuzatiladi. Ayrim hollarda ular o‘ziga ishonchsizlik, uyatchanlik, ijtimoiy izolyatsiyaga moyillikni namoyon etadilar.

Ta‘lim va ijtimoiy hayotdagi oqibatlar. Prematur bolalarda maktab ta‘limi jarayonida muammolar kuzatilishi mumkin. Ular bilimlarni sekinroq o‘zlashtiradi, diqqatni jamlash qiyin kechadi, ba‘zan intellektual rivojlanishda orqada qolishadi. Bu esa o‘z navbatida ota-onalarning ruhiy bosimga tushishiga, oilada nizolarga sabab bo‘lishi mumkin.

Jamiyatga ta‘siri. Erta tug‘ilgan bolalar ko‘proq tibbiy yordam va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashga muhtoj bo‘ladi. Bu esa sog‘liqni saqlash tizimi va ijtimoiy himoya sohasiga qo‘shimcha yuk tushishiga olib keladi. Iqtisodiy jihatdan qaraganda, davolash va rehabilitatsiya xarajatlari katta bo‘lishi mumkin. Shu bois, ushbu muammo nafaqat individual, balki umumjamiyat darajasida ham ahamiyatlidir.

Oldini olish chora-tadbirlari

Erta tug‘ruqning oldini olish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu jarayon tibbiy, psixologik, pedagogik va ijtimoiy choralarni o‘z ichiga oladi.

Tibbiy choralar. Homiladorlik davrida muntazam ravishda tibbiy ko‘riklardan o‘tish, onaning surunkali kasalliklarini nazorat qilish, homila rivojini kuzatib borish muhim. Zarur hollarda homilador ayollarga shifokorlar tomonidan maxsus profilaktika dori vositalari tavsiya etiladi. Shuningdek, tug‘ruqdan oldingi patronaj

xizmatlarini kuchaytirish, perinatal markazlar faoliyatini yaxshilash ham samarali hisoblanadi.

Psixologik choralar. Homilador ayollarda ruhiy barqarorlikni ta'minlash juda muhim. Oilaviy psixologlar, maslahatchilar yordamida stressni kamaytirish, homiladorlikka ijobiy munosabatni shakllantirish zarur. Psixologik qo'llab-quvvatlash orqali homilador ayol o'zini xavfsiz his qiladi, bu esa homiladorlik jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Pedagogik va ma'rifiy choralar. Maktab va oliy ta'lim tizimida reproduktiv salomatlik, sog'lom turmush tarzi, oilaviy hayot madaniyati bo'yicha maxsus ma'ruzalar, treninglar o'tkazilishi lozim. Yoshlar o'rtasida erta nikohlarning salbiy oqibatlari haqida targ'ibot ishlari olib borish katta ahamiyatga ega.

Ijtimoiy choralar. Yosh oilalarga moddiy va ma'naviy yordam ko'rsatish, davlat tomonidan ona va bola salomatligini qo'llab-quvvatlash dasturlarini kengaytirish, ijtimoiy himoya xizmatlarini rivojlantirish zarur. Mass-media orqali sog'lom turmush tarzi va erta tug'ruqning oldini olish bo'yicha muntazam targ'ibot ishlari olib borilishi kerak.

Sog'lom turmush tarzi. Homilador ayolning to'g'ri ovqatlanishi, zararli odatlardan voz kechishi, jismoniy faollik bilan shug'ullanishi, uyqu rejimiga amal qilishi ham muhim profilaktika choralaridandir.

Taklif va tavsiyalar

Erta tug'ruq muammosini bartaraf etishda tibbiyot, psixologiya, pedagogika va ijtimoiy sohaning hamkorlikdagi faoliyati hal qiluvchi ahamiyatga ega. Quyidagi taklif va tavsiyalar ushbu muammoni kamaytirishda samarali bo'lishi mumkin:

1. Homiladorlikka tayyorgarlik tizimini kuchaytirish. Har bir qiz va yigitga maktab davridan boshlab reproduktiv salomatlik, oilaviy hayot madaniyati, sog'lom turmush tarzi haqida chuqur bilim berish zarur. Maxsus dasturlar orqali yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash erta nikoh va muddatidan oldin tug'ruqning oldini olishga xizmat qiladi.

2. Tibbiy xizmatlarni yanada rivojlantirish. Homilador ayollarning muntazam patronaj kuzatuvini kuchaytirish, har bir hududda zamonaviy perinatal markazlar

faoliyatini yo'lga qo'yish muhim. Xavf guruhiga kiruvchi ayollar uchun individual nazorat dasturlari ishlab chiqilishi kerak.

3. Psixologik qo'llab-quvvatlashni kengaytirish. Homilador ayollar va ularning turmush o'rtoqlari uchun bepul psixologik maslahat markazlari tashkil etish zarur. Stressni kamaytirish, oilaviy muhitni sog'lomlashtirish orqali ona va homilaning ruhiy barqarorligi ta'minlanadi.

4. Sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish. Homilador ayollarda to'g'ri ovqatlanish, muntazam jismoniy mashqlar va zararli odatlardan voz kechish madaniyatini shakllantirish bo'yicha targ'ibot ishlari keng yo'lga qo'yilishi lozim.

5. Oilaviy qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish. Davlat va jamoat tashkilotlari yosh oilalarga moddiy yordam ko'rsatishi, ona va bola salomatligini ta'minlash uchun ijtimoiy imtiyozlar berishi zarur.

6. Ilmiy-tadqiqotlarni kengaytirish. O'zbekiston sharoitida erta tug'ruq sabablari, oqibatlari va profilaktikasi bo'yicha chuqur ilmiy izlanishlar olib borilishi, natijalari amaliyotga joriy qilinishi kerak.

7. Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlardan samarali foydalanish. Aholi, ayniqsa, yoshlar orasida erta tug'ruqning salbiy oqibatlari va uning oldini olish bo'yicha muntazam targ'ibot ishlari olib borilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, erta tug'ruq muammosiga faqat tibbiy nuqtayi nazardan emas, balki ijtimoiy, psixologik va pedagogik jihatdan ham yondashish muhimdir. Kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilsa, sog'lom avlodni voyaga yetkazish, onalik va bolalikni muhofaza qilish samaradorligi yanada oshadi.

Erta tug'ruq bugungi kunda nafaqat tibbiyot sohasi, balki butun jamiyat oldida turgan eng dolzarb muammolardan biridir. Chunki muddatidan oldin tug'ilgan har bir bola sog'liq, psixologik rivojlanish va ijtimoiy moslashuv borasida alohida e'tibor va g'amxo'rlikka muhtoj bo'ladi. Ularning jismoniy rivojlanishida sekinlik, immunitetning pastligi, nevrologik kasalliklarga moyillik ko'proq kuzatiladi. Shuningdek, psixologik rivojlanishda ham nutqning kechikishi, o'ziga ishonchsizlik, ijtimoiy izolyatsiya kabi muammolar paydo bo'lishi mumkin. Bu esa

ota-onalar, pedagoglar va butun sog'liqni saqlash tizimidan katta mas'uliyat talab qiladi.

Erta tug'ruqning sabablari ko'plab omillar bilan bog'liq: onaning sog'lig'i, surunkali kasalliklar, infeksiyalar, stress, oilaviy muhit, erta nikoh va noto'g'ri turmush tarzi shular jumlasidandir. Shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy yetishmovchiliklar, ekologik muammolar, zararli odatlar ham xavfni yanada oshiradi. Bu omillar bir-biri bilan o'zaro ta'sirlashib, natijada muddatidan oldin tug'ruq sodir bo'lishiga sabab bo'ladi. Demak, muammoni bartaraf etishda ham faqat tibbiy yondashuv emas, balki kompleks tarzda, ya'ni psixologik, pedagogik va ijtimoiy choralarni uyg'unlashtirish talab etiladi.

Oldini olish chora-tadbirlariga alohida e'tibor qaratish zarur. Homiladorlik davrida muntazam tibbiy ko'rikdan o'tish, ona organizmini mustahkamlash, to'g'ri ovqatlanish va zararli odatlardan voz kechish eng muhim profilaktik choralar hisoblanadi. Bundan tashqari, psixologik qo'llab-quvvatlash, stressni boshqarish, oilaviy muhitni ijobiy shakllantirish ham katta ahamiyat kasb etadi. Yoshlar orasida reproduktiv salomatlik, erta nikohlarning salbiy oqibatlari haqida ma'rifiy ishlarga keng o'rin berilishi lozim.

Shuningdek, davlat va jamiyat hamkorligida ona va bola salomatligini qo'llab-quvvatlash bo'yicha maxsus dasturlar ishlab chiqilishi, perinatal markazlar faoliyati takomillashtirilishi kerak. Yosh oilalarga moddiy va ma'naviy yordam ko'rsatish, psixologik maslahat xizmatlarini kengaytirish orqali erta tug'ruq ko'rsatkichlarini kamaytirish mumkin.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, erta tug'ruq – bu insoniyat kelajagiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan muhim ijtimoiy muammo. Uni oldini olish va oqibatlarini kamaytirish orqali sog'lom avlodni voyaga yetkazish imkoniyati kengayadi. Shu bois, ushbu masalaga davlat siyosati darajasida yondashish, ilmiy tadqiqotlar olib borish va amaliyotda samarali dasturlarni tatbiq etish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biridir. Zero, sog'lom bola – sog'lom kelajak garovi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. SH. AHMEDOVA. ONALIK VA BOLALIK SALOMATLIGINI MUHOFAZA QILISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR. – TOSHKENT: FAN VA TEXNOLOGIYA, 2022.
2. N. KARIMOV. PREMATURLIK VA UNING OQIBATLARI: KLINIK VA PSIXOLOGIK JIHATLAR. – SAMARQAND: SAMDU NASHRIYOTI, 2021.
3. A. RASULOVA. BOLALAR PSIXOLOGIYASI VA RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI. – TOSHKENT: ILM ZIYO, 2020.
4. O. MAMATQULOV. REPRODUKTIV SALOMATLIK VA ERTA TUG‘RUQNING OLDINI OLISH YO‘LLARI. – ANDIJON: ANDMI, 2023.
5. WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO). PRETERM BIRTH: CAUSES, CONSEQUENCES AND PREVENTION. – GENEVA: WHO PRESS, 2018.
6. UNICEF. EVERY CHILD ALIVE: THE URGENT NEED TO END NEWBORN DEATHS. – NEW YORK: UNICEF, 2019.